

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМ. І. КРИП'ЯКЕВИЧА
ІНСТИТУТ НАРОДОЗНАВСТВА

Павлович Юрій Осипович

УДК [94:323(476):32.019.5(=161.2)]”1991/2004”

**ОБРАЗ БІЛОРУСІ ТА БІЛОРУСІВ В УКРАЇНСЬКІЙ СУСПІЛЬНО-
ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ (1991-2004)**

Спеціальність: 07.00.01 – історія України

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата історичних наук

Львів – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у відділі новітньої історії Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

Науковий керівник:

доктор історичних наук, професор
Соляр Ігор Ярославович,
Інститут українознавства
ім. І. Крип'якевича НАН України,
старший науковий співробітник.

Офіційні опоненти:

доктор історичних наук, професор
Кондратюк Костянтин Костянтинович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка МОН України,
професор кафедри новітньої історії
України імені Михайла Грушевського;

кандидатка історичних наук, доцент
Киричук Олександра Степанівна
Інституту релігієзнавства – філії КЗ
«Львівський музей історії релігії»,
доцент, вчений секретар.

Захист відбудеться 27 жовтня 2020 р. о 15 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.222.01 Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України та Інституту народознавства НАН України за адресою: 79007, м. Львів, пр. Свободи, 15.

Із дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України за адресою: 79026, м. Львів, вул. Козельницька, 4.

Автореферат розіслано 26 вересня 2020 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат історичних наук

В. М. Конопка

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Україна та Республіка Білорусь (РБ), як склались історично та географічно, є двома східнослов'янськими державами зі зв'язками, які своїм корінням сягають кількавікової давнини. Тісні контакти між сторонами обумовлювалися спорідненістю походження, мови, культури та побуту, схожим розвитком релігійних процесів.

Подібним був й історичний шлях обох країн. Так, Україна і Білорусь були важливими формуючими складовими середньовічної Київської Русі. Після дезінтеграції останньої обидві держави були інкорпоровані спершу до складу Великого Князівства Литовського, згодом – до Речі Посполитої, Російської імперії, СРСР. Практично водночас країни здобули свою незалежність на початку 1990-х рр. Втім, незважаючи на схожість історичної еволюції України та Білорусі, країни обрали різні моделі власної державної розбудови: Білорусь націлилась на інтеграцію в проросійські структури із паралельною реставрацією відтворення радянської дійсності на своїх теренах; Україна тривалий час маневрувала між євроінтеграцією та російським вектором, врешті, в тому числі внаслідок агресії РФ проти України, остаточно визначивши своїм пріоритетом вступ до ЄС та НАТО.

Поруч із політичними процесами, розпад Радянського Союзу та як наслідок – постання на його просторі нових держав, поступово ставало об'єктом рефлексій у пострадянських суспільствах, у тому числі для української суспільно-політичної думки. Своєрідна побудова пострадянської політичної, економічної та культурної системи РБ, російський вплив та прагнення білоруської влади до нового союзу із Російською Федерацією (РФ), як і білорусько-українські відносини та їхні перспективи після 1991 р. ставали причиною роздумів для українських політиків, журналістів, істориків, експертів та громадськості загалом. Тематика білоруської політики, білоруського президента та добросусідських чи ворожих відносин час від часу випливала в українському політичному та інформаційному просторі. Кожен новий конфлікт чи зближення, успіх чи провал білоруської влади почасти знаходили рефлексії серед українських науковців та істориків. Попри це, в українській історіографії досі не приділено достатньої уваги цим процесам, що актуалізує їх дослідження, яке з огляду на сучасну російсько-українську війну та специфічну роль у ній білоруської сторони, яка з одного боку намагається виступати країною-посередником у переговорах між ворогуючими сторонами, а з іншого – проводить спільні військові навчання із російськими збройними силами, є особливо надзвичайно цінним.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконане у відділі новітньої історії Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України в межах наукової теми відділу «Взаємодія інституцій держави і громадянського суспільства в Україні у другій половині XIX–XX ст. Західні землі» (номер державної реєстрації 0115U002458).

Метою дослідження є аналіз української громадської думки щодо суспільно-політичних процесів Республіки Білорусь та українсько-білоруських відносин у 1991–2004 рр.

У зв'язку з поставленою метою визначено **завдання дослідити:**

- стан наукової розробки теми, джерельну базу, методологічні засади роботи;
- українські оцінки трансформації білоруської державної та політичної системи 1991–2004 рр.;
- сприйняття в Україні політики президента РБ О. Лукашенка;
- українське бачення культурно-освітніх процесів у РБ у 1991–2004 рр.
- візії українського соціуму щодо проросійського вектору зовнішньої політики офіційного Мінська, зокрема створення Союзної держави РФ та РБ;
- українську візію українсько-білоруських взаємин у континуумі міжнародних відносин.

Об'єктом дослідження є суспільно-політичні процеси в Республіці Білорусь та українсько-білоруські відносини 1991–2004 рр.

Предметом дослідження є українська суспільна думка щодо внутрішньо - та зовнішньополітичних процесів у РБ.

Хронологічні межі дисертації охоплюють період від 1991 до 2004 року. Нижня межа зумовлена розпадом СРСР та підписанням Біловезької угоди, періоду становлення нових незалежних держав на пострадянському просторі. Верхня межа пояснюється завершенням президентських повноважень Л. Кучми, та вступом на президентську посаду В. Ющенко, що ознаменувало початок нового політичного етапу в історії України, спрямованого на європейську політичну арену та короткий відхід від проросійської політики, що своєю чергою призвело до напружених відносин з Республікою Білорусь.

Методи дослідження становлять загальнонаукові принципи історизму, наукової об'єктивності, сходження від абстрактного до конкретного, термінологічний принцип, системність. При опрацюванні джерел дисертант застосовував загальнонаукові методи аналізу та синтезу, узагальнення, абстрагування, спеціально-наукові, історико-генетичний, системно-структурний, синхроний, хронологічний, компаративний методи, конкретно-наукові методи розгляду, опису, аналізу побаченого, історичної герменевтики та семіотичного аналізу.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що вперше:

- здійснено комплексний аналіз української громадської думки щодо суспільно-політичних процесів у РБ в період з 1991 по 2004 рр.;
- з'ясовано українську громадську думку щодо внутрішньо та зовнішньополітичних процесів РБ;
- визначено українське бачення економічних реформ в РБ;
- проаналізовано українську рецепцію інтеграції РБ та РФ.

Удосконалено:

- аналіз стану дослідження, джерельної бази та методологічної основи, які стосуються вивчення відображення суспільно-політичних процесів у РБ в українській громадській думці;
- підходи до вивчення еволюції внутрішньополітичної ситуації у РБ та її зовнішньої політики в українському напрямку упродовж 1991–2004 рр.

Новий рівень розвитку отримали проблеми:

- розвитку білорусько-українських відносин упродовж 1991–2004 рр., зокрема в контексті реалізації українського проєвропейського вектору зовнішньої політики;
- еволюції інтеграційних процесів РФ та РБ в рамках створення Союзної держави.

Практичне значення дисертації полягає у тому, що використані у ній джерельні та історіографічні матеріали та безпосередньо результати роботи можуть використовуватись у діяльності відповідних інституцій державної влади, експертних центрів, науково-дослідних установ, а також для написання узагальнюючих праць і підручників з історії України, Білорусі, українсько-білоруських відносин на сучасному етапі та при розробці навчальних програм та спецкурсів у вищих навчальних закладах.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації апробовано на засіданнях відділу новітньої історії Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України та у формі доповідей під час Третьої Всеукраїнської наукової конференції «Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах» (Дніпро, березень 2018), Всеукраїнської наукової конференції «Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій» (Дніпро, листопад 2017), VIII наукових читань імені академіка Я. Д. Ісаєвича (Львів, березень 2018), Всеукраїнської наукової конференції «Освіта національних меншин в Україні: історичні традиції, правові засади, сучасні виклики» (Львів, листопад 2018), Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні дослідження правової та історичної науки» (Тернопіль, лютий 2019).

Публікації. Основні результати досліджень викладено у 6 публікаціях, з них 4 – у фахових виданнях з історичних наук, 1 – у закордонному виданні, 1 – в інших виданнях.

Структура роботи побудована за проблемно-хронологічним принципом. Дисертація складається з анотації, змісту, переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, кожен з яких поділений на параграфи, висновків, списку використаних джерел (363 позиції). Загальний обсяг дисертації становить 234 сторінки, у тому числі 199 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації, її актуальність, означено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету і завдання, об'єкт та предмет дослідження, обґрунтовано хронологічні межі дисертації, визначено методологічну основу праці, пояснено наукову новизну роботи та її практичне значення, висвітлено апробацію її результатів.

Розділ 1 «Історіографія, джерела та методологія дослідження» присвячений аналізу спеціальної наукової літератури та джерельної бази з даної проблеми, а також викладу методологічних основ, на яких базується дисертаційна робота.

У підрозділі 1.1. «Стан дослідження» проаналізовано науковий доробок українських дослідників у вивченні суспільно-політичних процесів у РБ 1994-2004 рр., актуальних аспектів з історії розвитку білорусько-українських відносин протягом пострадянського періоду, української суспільно-політичної думки як явища.

Українських істориків білоруська проблематика цікавила не комплексно, а періодами, певними проблемами та явищами, які не завжди були наближені до сучасності, хронологічно віддалені від сучасності – період перебування Білорусі у складі Радянського Союзу. Вже із виникнення нових незалежних держав білоруська тематика починає з'являтися здебільшого у центрі уваги журналістів, культурологів, соціологів, політологів, філософів, юристів. Це зумовило специфіку української історіографії щодо даної проблеми, в якій основний масив становлять поодинокі наукові праці (прив'язані до окремої події в історії РБ). Так, першу категорію становлять розвідки, присвячені передумовам, змісту та наслідкам підписання Біловезьких угод, які юридично ознаменували колапс радянської системи. Зокрема, відповідна проблематика була в центрі уваги цілої низки публікацій історика О. Бойка («Змова, переворот, переділ: що реально відбулося у біловезькій Пущі у грудні 1991 р.» (Ніжин, 2016)). С. Грабовський, С. Ставряні, Л. Шкляр («Нариси з історії українського державотворення» (Київ, 1995)) здійснили порівняльний аналіз відображення Біловезької угоди та становлення нових європейських держав після розпаду СРСР у російських та українських ЗМІ, як і дослідили ставлення тогочасних науковців щодо політики в РБ. Своєрідним введенням до зазначених тематичних аспектів є праця М. Вівчарика. Загальні проблеми трансформації білоруського суспільства, в тому числі посилення авторитарних тенденцій у Білорусі, розкривалися у статтях А. Панчишина, В. Чернова, О. Кордуна. Значним доповненням до дослідження є і здобутки О. Долженкова, який акцентував увагу на популізмі білоруського президента. І. Осадчук проаналізував політику білоруського президента О. Лукашенка, характеризуючи її як диктаторську. Г. Шипунов («Особливості формування моноцентричного політичного режиму Олександра Лукашенка» (Львів, 2012)) займався дослідженням перехідних процесів у Республіці Білорусь та визначенням особливостей її політичного режиму. Еволюцію політичного режиму Республіки Білорусь та політичну діяльність О. Лукашенка проаналізовано і у дисертаційній роботі І. Недокуса («Еволюція політичного режиму Республіки Білорусь» (Чернівці, 2007)). Український політолог Ф. Рудич теж вивчав постать О. Лукашенка як президента РБ. Внутрішньополітичні процеси у РБ досліджував й історик В. Бабич. До наукових зацікавлень дослідниці О. Валіон належали розвідки соціально-економічної моделі РБ. О. Боринська охарактеризувала загальні тенденції становлення пострадянських незалежних держав. Роль та постать О. Лукашенка в білоруській історії, одразу ж після розпаду СРСР та президентства в країні, поруч із історією інших пострадянських країн, досліджувала Т. Орлова. Важливою, в даному напрямку є і робота М. Кріля, який на тлі історії країн Центрально-Східної Європи, детально описував радянську Білорусь, економіку

країни, провів аналіз політичної системи Білорусі після розпаду СРСР. Цікавило вчених і білорусько-українські взаємини як на політичному, так і на культурному рівнях, зокрема ці питання висвітлені у публікаціях І. Бавкова та К. Бондаренка. І. Заводовський досліджував зовнішньополітичні інтереси РБ на європейській арені у середині 1990-х рр. Також зовнішньополітичною тематикою та проблемою становлення зовнішньої політики РБ займався А. Павленко. Становлення зовнішньої політики РБ у 1991–1996 рр. лягло в основу наукових інтересів політолога Т. Польового. Вагомим внеском у дослідження даної проблематики стала праця Р. Крета, який досліджував зовнішню політику Республіки Білорусь в умовах трансформації тогочасної Європи в контексті розпаду СРСР. С. Васишин аналізував українсько-білоруські зв'язки у період 1994–2000 рр. Становлення зовнішньої політики та вихід Республіки Білорусь на міжнародну арену, перші зовнішньополітичні кроки досліджував й М. Камишев. В. Карбалевич, О. Буховець вивчали сучасне суспільство у Республіці Білорусь через призму самосвідомості і самоусвідомлення громадян.

Значний інтерес до білоруської проблематики простежувався в середовищі російських науковців. Трансформацію білоруської політичної системи, становлення зовнішньої політики РБ аналізували К. Коктиш, Д. Фурмана, Ю. Шевцов.

Важливим доповненням до історіографії дослідження є публікації польських авторів про пострадянську Білорусь. Наукова розвідка, присвячена РБ у 1991–1994 рр. належить В. Слежинському, Ю. Тимановському. Становлення, реалізація та напрямки зовнішньої політики із часу появи на геополітичній мапі незалежної Білорусі лягли в основу дослідження політолога Р. Чахора. Е. Міронович присвятив публікацію розвитку білорусько-російських відносин у пострадянський час. Ще на зорі білоруської незалежності на Заході англійською мовою з'явилась праця білоруського дослідника Яна Запрудінка. С. Паркер, аналізуючи політичні та економічні трансформації у Білорусі після 1991 р. та формування політичного режиму О. Лукашенка у цій країні. У схожому ключі написана й книга британського політолога Е. Вільсона. Явище білоруської прорадянської ідентичності вивчав канадський історик Д. Марплз та британська дослідниця Н. Бекус.

Попри те, що в українській, білоруській, російській, польській та англійській історіографіях вже є певні напрацювання Білорусі та білоруського суспільства, в тому числі щодо взаємних образів України та Білорусі, здебільшого йдеться про вивчення політичної, економічної, рідше – культурної історії, при чому кожна із наявних публікацій здебільшого має в центрі уваги лише окремий аспект. Натомість цілісної та комплексної наукової роботи про бачення суспільно-політичних процесів у Республіці Білорусь та білорусько-українських відносин 1991–2004 рр. в українській суспільно-політичній думці поки що немає, а сама історіографія перебуває у стані формування, досі є відчутною нестача інформації із відповідної тематики, відбувається постійний пошук нових матеріалів для поповнення позицій літератури, і дана дисертація має на меті розпочати заповнення цієї історіографічної лакуни.

У підрозділі 1.2. «Джерела» охарактеризовані матеріали, використані при розгляді та вирішенні поставлених у дисертації завдань. Специфіка дослідження образу білорусів та Білорусі в українській суспільно-політичній думці 1991–2004 рр. полягає у використанні різноманітної джерельної бази, яку загалом можна поділити на неопубліковані та опубліковані джерела.

До неопублікованих джерел належать архівні документи Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО) (фонд 2) та Галузевого державного архіву МЗС України (фонд 8). Матеріали згаданих архівів містять офіційну документацію щодо організації офіційних та робочих візитів Президента України, Прем'єр-міністра України, міністрів Кабінету міністрів України, Міністра закордонних справ України, їхньої діяльності, насамперед, у білоруському напрямку при розвитку українсько-білоруських міжнародних відносин. Використані опубліковані джерела можна поділити на сім категорій.

До першої категорії належать офіційні документи державних органів влади (договірно-правова база між Україною та Республікою Білорусь, документи Посольства України в Республіці Білорусь, стенограми Верховної Ради України, дані Національного статистичного комітету України та збірники документів, у яких кодифіковано тематично пов'язані архівні матеріали), що стосуються українсько-білоруських відносин (становлення міждержавних зв'язків, соціально-економічні проблеми, українсько-білоруські дипломатичні відносини в період 1991–2004 рр.), міждержавні угоди України та РБ, матеріали двосторонніх зустрічей різного рівня присвячені українсько-білоруським відносинам. Велике значення для дослідження мали офіційні візити, договір щодо регулювання державних кордонів (носив особливо проблемний характер), договори щодо співпраці в економічній та культурній сферах. Аналіз матеріалу даної джерельної бази дозволив відслідкувати становлення та формування української суспільно-політичної думки та ставлення офіційного Києва до основних моментів внутрішньополітичного життя Республіки Білорусь.

Другу категорію становлять програми українських політичних партій, які стали складовими для вивчення формування візії українських політиків щодо президента РБ, білоруської політики та Республіки Білорусь загалом.

Третю категорію становлять матеріали соціологічних моніторингів, які проводилися соціологічним центром Інституту соціології НАН України, Українським Інститутом Майбутнього, Українським центром економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова, кафедрою політології та соціології ЧНУ, Чернівецьким регіональним центром перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, які стали важливим доповненням для дослідження. Результати соціологічних опитувань формують інформацію, яка відіграє ключову роль у формуванні української суспільно-політичної думки. Завдяки матеріалам опитування спостерігається реакція суспільства на конкретні події, які відбувалися в Республіці Білорусь. Також формується образ білоруського народу, влади, відчувається вплив ЗМІ на погляди української громадськості. Яскравим доказом цього було соціологічне опитування, в якому розглядалося

ставлення українського народу до білоруського президента та до життєвого рівня білоруського народу.

До четвертої категорії джерел згруповано спогади та інтерв'ю українських політиків Л. Кравчука, Л. Кучми, В. Крижанівського, Р. Безсмертного, В. Фокіна. У спогадах та інтерв'ю подані думки українських політиків щодо певних подій та явищ, які відбувалися у Республіці Білорусь в період з 1991 по 2004 рр. Дане джерело відіграло значну роль, оскільки носило пряму інформацію про зустрічі на міждержавному рівні, особисті діалоги. Зокрема, для вивчення української візії Біловезьких угод та розпаду СРСР взято спогади першого Президента України Леоніда Кравчука (який і був учасником цих процесів).

Досить важливими стали матеріали українських ЗМІ, які виділено в п'яту категорію джерел. Аналізуючи інформацію щодо конкретних постатей, стану справ в політичних колах, економічній сфері, культурницькому напрямку діяльності РБ, яка розміщувалася на сторінках української преси, автоматично вивчалася й українська суспільна думка 1991–2004 рр.

Матеріали української преси висвітлювали інформацію щодо тих чи інших подій в Білорусі та формували загальну думку українського суспільства щодо внутрішньо- та зовнішньополітичних процесів у РБ. Розглядалися та вивчалися такі періодичні видання: «Військово-науковий вісник», «Голос України», «Гуманітарно-економічний вісник», «Демократична Україна», «Деловая Украина», «День», «Дзеркало тижня», «Європейська правда», «За вільну Україну», «Зовнішні справи», «Комуніст», «Кореспондент», «Молодь України», «Національна безпека і оборона», «Незалежний культурологічний часопис «І»», «Правда Украины», «Президентський вісник», «Робітнича газета», «Свобода слова», «Слобідський край», «Сільські вісті», «Україна молода», «Українське слово», «Урядовий кур'єр», «Факти», «Час-Тіме». Водночас використані інформаційні Інтернет-ресурси («Українська правда», УНІАН та інші).

Критерієм відбору медійних матеріалів була наявність у них даних про суспільно-політичні процеси у Республіці Білорусь 1991–2004 рр., її соціально-економічну модель, культурні процеси та зовнішню політику (зокрема в російському та українському напрямках) у зазначений період. Дослідження контенту українських ЗМІ у роботі є вкрай важливими, адже саме медійний кластер є одним із ключових складових суспільно-політичної думки. Медійна інформація, залучена до дисертації, свого часу подавалася для читання українській громадськості, яка рефлексувала та обговорювала її. Це своєю чергою створювало певні образи в Україні про білоруське суспільство, політичну, економічну, культурну систему Білорусі, її владну верхівку та опозицію, дипломатію та геополітичне становище тощо. Таким чином, ЗМІ постають не лише як наслідок фіксування медійної думки щодо тої чи іншої проблеми, але й як джерело для формування нових візій.

Останню, сьому категорію становлять матеріали культурно-просвітницьких товариств та громадських організацій, які відображали не тільки культурні зв'язки українців та білорусів, а й формували бачення культури білоруського народу в

українському середовищі. Серед них: «Центр української культури «Січ», Гродненське міське культурно-просвітницьке товариство «Барвінок», Українська науково-педагогічна спілка «Берегиня», Українська культурно-просвітницька спілка «Полісся», Брестське громадське об'єднання «Просвіта» імені Тараса Шевченка та «Український дім».

Загалом використана при написанні дисертаційної роботи джерельна база дала змогу провести комплексний та детальний аналіз, дослідити українську суспільно-політичну думку щодо питань суспільно-політичних процесів у Республіці Білорусь та білорусько-українських відносин 1991–2004 рр., що дало змогу виконати поставленні перед собою завдання.

Підрозділ 1.3. «Методологія дослідження» присвячений характеристиці основних методологічних підходів та методів, використаних під час проведення дослідження, розкриттю значення основних термінів, які є ключовими у науковій роботі. Великий перелік проблем, які охоплені дослідженням, так і необхідність опрацювання багатоманітного спектру джерел, зумовили використання міждисциплінарного підходу – залучення окрім досліджень історичної науки здобутків інших наук та дисциплін: філософії, політології, соціології, економіки, культурології, психології та ін. Цим пояснюється використання різноманітної інструментарію, який застосовується в процесі виконання наукової роботи.

Під час роботи над обраною темою автор керувався загальнонауковими принципами історизму, наукової об'єктивності, системності та термінологічним принципом, сходження від абстрактного до конкретного. Принцип історизму дозволив розглядати об'єкт дослідження у його динаміці, видозміні у заданому періоді, отже – у висвітленні історичних явищ та подій з точки зору відповідних їм часу та умов. При написанні роботи для розв'язання дослідницьких завдань використано загальнонаукові, спеціально-наукові та конкретно-наукові групи методів. До загальнонаукових методів належать методи аналізу та синтезу, абстрагування, узагальнення, системно-структурний аналіз. Метод аналізу допомагає вивчати предмет дослідження, уявно розділяючи його на складові елементи (факти та явища), як-от частини об'єкта, його ознаки, властивості, відношення, відтак розглядає кожен з виділених елементів окремо в межах єдиного цілого. Протилежним є метод синтезу, за допомогою якого стало можливим поєднати абстраговані сторони предмета і відобразити його як конкретну цілісність. Метод абстрагування дає змогу переходити від конкретних предметів (отриманих з історичних джерел та історіографії) до загальних понять і висновків. Щодо методу узагальнення, то даний метод став основним при формулюванні висновків дослідження. Завдяки системно-структурному методу розглядається сукупність елементів, кожен з яких має свою функцію та специфіку та знаходяться у відносинах і зв'язках один з одним в одному середовищі, утворюють цілісність, єдність. Спеціально-історичні, або загальноісторичні, методи дослідження представляють собою поєднання загальнонаукових методів, спрямованих на вивчення об'єкта історичного пізнання, тобто враховують особливості цього об'єкту, виражені в загальній теорії історичного пізнання. Із загальноісторичних

(спеціально-наукових) методів, які використано у процесі дослідження, необхідно відзначити історико-генетичний, хронологічний, історико-порівняльний, історико-типологічний та історико-системний. Із використаних конкретно-наукових методів відзначено методи розгляду, опису і аналізу побаченого, історичної герменевтики та метод семіотичного аналізу. При написанні роботи та викладі матеріалу використовувався проблемно-хронологічний підхід, кожен розділ побудований за проблемним принципом, виділяються основні моменти дослідження, які структуризовані.

Застосована у дисертаційному дослідженні методологія дала змогу використовувати різноманітні джерела, провести аналітичний та критичний аналіз матеріалів дослідження та ефективно залучити їх до написання роботи, що значно підвищує її якість.

Розкрито значення термінів «суспільно-політичні процеси» та «громадська думка». Суспільно-політична думка – це ставлення соціальних спільнот до проблем суспільного життя, котре проявляється спочатку в судженнях (вербальних діях), а потім і в конкретних діях.

Громадська думка формується тоді, коли для публічного дискурсу виставляється проблема, що має важливе суспільне значення, а відтак отримує значну рефлексію якщо не всього соціуму, то принаймні його частини (політичної, медійної, експертної, мистецької чи загальної суспільної думки). Вона найчастіше стосується питань, пов'язаних із політикою, правом, мораллю, мистецтвом, найбільш спірних, полемічних і зачіпає інтереси людей.

Для розгляду в дисертації обрано ключові події та явища, які стосувалися Республіки Білорусь 1991–2004 рр., щодо яких формувалися українські візії: роль Білорусі у розпаді Радянського Союзу та ставлення білоруської влади та громадськості до даної події; підписання Біловезької угоди 1991 р.; становлення незалежності Республіки Білорусь та перші кроки білоруської влади у 1991–1994 рр.; перемога на президентських виборах 1994 р. О. Лукашенка та формування політичного режиму на чолі з ним; побудова планової соціально-економічної моделі РБ; культурно-освітні процеси у пострадянській Білорусі, особливості сучасної геополітичної та гео економічної ситуації на пострадянському просторі, які визначають специфічний зміст стану соціально-політичної трансформації Республіки Білорусь та Російської Федерації, так і їх міждержавного об'єднання у формі Союзної держави РБ та РФ; налагодження українсько-білоруських відносин та особисті відносини між президентами обох країн (РБ та України) в пострадянську добу.

Дані події та явища розглядалися у візії складових української суспільно-політичної думки 1991–2004 рр.: політиків, політичних партій, медійної сфери, українські ЗМІ, представників культурних організацій та пересічних громадян. У дисертації вагоме місце займають українські мас-медіа, основний масив джерельної бази займають матеріали аналітичних центрів та соціологічних осередків, які репрезентують експертний сектор. Для роботи такого типу є характерним тісний зв'язок з Інтернет-ресурсами. Загалом дослідження

українських журналістів та політологів стали надзвичайно актуальними та змогли заповнити великий пробіл у формуванні української суспільної думки.

Розділ 2 «Внутрішня політика Білорусі в оцінці української суспільної думки» присвячений вивченню реакції українського суспільства на основні явища трансформації державно-політичної системи у РБ упродовж 1991-2004 рр.

У підрозділі 2.1. *«Особливості суспільно-політичного життя Білорусі в 1991–2004 рр.»* досліджено сприйняття в Україні причин, передумов та факту Біловезької угоди 1991 р., появи у великій політиці О. Лукашенка. В українському суспільстві активно обговорювалися перші кроки білоруської сторони в контексті розпаду СРСР, формування демократичної опозиції білоруській комуністичній партії, підготовка та підписання Біловезьких угод 1991 р. Загалом, частина українських дослідників вважають, що процес побудови незалежної Білорусі на початковому етапі був успішним і поетапно було втілено всі задуми нового керівництва країни.

Різні оцінки в Україні лунали й щодо суспільно-політичних процесів у Білорусі після розпаду СРСР в Україні. Так, якщо укладення Біловезької угоди 1991 р., одним із підписантів якої виступила БРСР, українські праві та правоцентричні політичні, медійні та експертні середовища сприйняли позитивно, як можливість для незалежної України надалі розбудовувати рівноправні відносини із демократичною та суверенною Білоруссю, то для лівого сектору, прихильного для збереження СРСР, події в Біловезькій Пущі розглядались як зрада, здійснена «маріонетками» Б. Єльциним, Л. Кравчуком та С. Шушкевичем на користь Заходу, з подачі якого, мовляв, було розвалено СРСР та запущено становлення нових держав на пострадянському просторі.

Різнилися погляди української громадськості щодо перемоги на президентських виборах 1994 р. О. Лукашенка. Для Білорусі настав новий період – новий глава держави не лише шляхом проведення референдумів 1995, 1996 та 2004 рр. зумів зовнішньо відновити радянську атрибутику Білорусі, надати російській мові статусу державної, але й значно розширити повноваження президента. Українські дослідники виділяють один із переломних моментів в історії незалежної Білорусі, а саме: посилення протистоянь між опозицією та президентом через ініційований референдум 1996 р. В українському науковому середовищі сформувалося бачення ролі білоруського президента, який хотів остаточно юридично оформити встановлення авторитарного режиму та вийти переможцем у боротьбі з парламентом. Втім, проведення референдуму не гарантувало посилення позицій О. Лукашенка, а навпаки могло навіть послабити їх на тлі погіршення іміджу білоруської влади серед країн Заходу, насамперед США, тим паче в контексті звернення до Конгресу США двох лідерів БНФ З. Позняка та С. Наумчика із проханням надання їм політичного притулку, а також поширення в білоруських ЗМІ неправдивих «конспірологічних» прогнозів, спродукованих в РФ, щодо, мовляв, підготовки з території Польщі масштабної провокації проти білоруського керівництва групою офіцерів ЦРУ США з метою компрометації та усунення від влади президента О. Лукашенка. Ще одним проявом зловживання

владою, яке продемонстрував О. Лукашенко стало силове придушення 5-тисячної демонстрації прибічників БНФ в центрі Мінська, яка відбулася на початку березня 1997 р. на знак протесту проти засідання російсько-білоруської парламентської асамблеї, створеної в рамках співпраці РБ та РФ. 5 березня 1997 р. виданий президентський указ, згідно із яким, по-перше, заборонялось проводити будь-які громадські заходи ближче 50 метрів від державних установ і встановлено державний контроль над ЗМІ. В українському експертному середовищі виокремили бачення, що продовженням наступу на права людини, демократію загалом, стали парламентські вибори 17 жовтня 2004 р., які проходили в умовах урядового контролю над засобами масової інформації, затримання опозиційних лідерів (В. Левоневського, О. Васильєва, М. Марініча. Закрито ряд незалежних газет, багатьом опозиційним політикам відмовлено в реєстрації. В українській громадській думці це було свідченням становлення в РБ диктаторського режиму на чолі із президентом, який майже цілковито встановив контроль над державним, економічним та суспільним сектором життя у країні, після чого парламентські та президентські виборчі кампанії перетворилися у формальність задля збереження вигляду позірної демократії в Білоруській державі. Водночас для того крила в Україні, яке ностальгувало за СРСР, події в Білорусі були наочним прикладом того, як, мовляв, потрібно стабілізувати систему після зтяжної політичної, економічної та соціальної кризи, спричиненої в країнах пострадянського простору колапсом радянської системи, і чи не одним із бажаних варіантів розвитку суспільно-політичної ситуації у самій Україні. Дослідження показали, що партії, які пройшли в український парламент по-різному ставилися до правлячих кіл Білорусі. «Солідарність» П. Порошенка відносини з Республікою Білорусь розглядалися лише в контексті вирішення проблем прикордонних регіонів, а це було особливо проблемне питання з білоруською владою. «Прогресивна соціалістична партія України» на чолі із Н. Вітренко та Комуністична партія України із лідером П. Симоненко в програмах чітко вказали, що стратегічним союзником України є Білорусь. «Конгрес українських Націоналістів», який очолювала Я. Стецько, партія Г. Удовенка «Народний Рух України» та партія «Християнсько-народний союз» (лідер – В. Стретович) відмовлялися від співпраці з Республікою Білорусь.

Білоруський президент О. Лукашенко, за даними досліджень Інституту соціології НАН України, все ж таки зміг стати авторитетним лідером для білорусів. Президента визнавала не тільки та частина людей, яка сприяла його обранню на посаду президента, а й пересічні громадяни Білорусі.

У підрозділі 2.2. «Соціально-економічна модель Республіки Білорусь» комплексно розглянуто та проаналізовано українську громадську думку щодо становлення соціально-економічної моделі в РБ та вплив на структурні реформи О. Лукашенка.

В колі українських дослідників виокремилось твердження, що після здобуття незалежності владні структури Республіки Білорусь розпочали, як і в інших країнах СНД, проводити ліберальні реформи, метою яких була побудова розвинутої

ринкової економіки, що базується на соціально-орієнтованій моделі економічного розвитку, однак у якості аналогу для впровадження реформ була обрана модель соціально-орієнтованої ринкової економіки з білоруською специфікою. Експерти вважали, що впродовж 1991–1994 рр. в країні мали місце значні структурні зрушення, що були пов'язані передусім із змінами господарського законодавства, початком приватизації, реформами у банківській та соціальній сфері, але незначні зрушення зіткнулися з новою-старою системою, яка блокувала будь-які незалежні кроки. Перехід до нового типу соціально-економічних відносин виявився доволі складним, а розшарування різних верств населення викликало значне його незадоволення трансформаційними наслідками. В період 1995–2004 рр. формування соціально-економічної моделі РБ відбувалося в складних умовах перехідного періоду, коли стара система ведення господарства була зруйнована, а нова, заснована на ринковій саморегуляції, не створена через вирішальний вплив президента Республіки Білорусь О. Лукашенка. Програма п'ятирічного плану, складена за радянським зразком, під керівництвом О. Лукашенка, «Основні напрями соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь на 1996–2000 рр.», розроблена з метою підвищення життєвого рівня білоруського народу, однак на практиці закріпила важелі впливу за президентом.

У підрозділі 2.3. «Культурно-освітні процеси Республіки Білорусь» визначено основні підходи у баченні українською громадською думкою культурно-освітніх зв'язків та культурної політики Республіки Білорусь.

Білоруська культурна політика за національно-географічною типологією належить до етатистської (східноєвропейської) моделі. Така модель характерна для країн колишнього соціалістичного табору та СНД, в основі якої закладена залежністю всього культурного життя від політики держави. Високу оцінку української громадськості отримали конгреси білорусистів, їх вважають продуктивними та ефективними у відносинах між Республікою Білорусь та Україною. Захід став помітною подією у науковому та культурному житті Білорусі. Позитивно щодо формування добросусідського ставлення до білорусів в Україні та українців в Республіці Білорусь зарекомендувала себе така форма співпраці, як проведення «Днів культури». У 1999 р. білоруські митці відвідали Автономну Республіку Крим з широкою культурною програмою, у 2002 році відбулися «Дні Києва в Мінську», у 2003 р. – «Дні України в Білорусі». Вкрай негативно в українському суспільстві сприйняли «Закон про мови» (1998 р.), який повністю розв'язував руки місцевим русифікаторам. Згідно з офіційною статистикою, білоруськомовних шкіл у країні 46,6 %, але більшість – у сільській місцевості. У столиці Білорусі 7 білоруськомовних шкіл і гімназій. В обласних центрах немає жодної білоруськомовної школи. У деяких обласних центрах (Могилеві, Гродні) є тільки малокомплектні білоруськомовні класи. Тільки в 2-х зі 118 районних міст є білоруськомовні гімназія та школа. Щодо Російської Федерації і зв'язків з цими подіями, логічно, що такі зміни віталися Москвою, а проросійська позиція О. Лукашенка руйнувала основу країни – освіту та мову.

Розділ 3 «Становлення зовнішньої політики Республіки Білорусь: західний та східний вектори» присвячений розгляду відображення українською суспільно-політичною думкою переломних моментів у зовнішній політиці та міждержавних відносинах Республіки Білорусь.

У підрозділі 3.1. «Становлення зовнішньої політики» досліджено реакцію українського суспільства на основні моменти становлення зовнішньої політики РБ та вибір зовнішньополітичних орієнтирів О. Лукашенка. Неодноразово, в українських ЗМІ наголошувалося, що для білоруського суспільства незалежність була доволі неочікуваною, як культурно, так і психологічно. Дослідження процесу становлення Республіки Білорусь, як незалежної держави та її вихід на міжнародну арену, звертає, насамперед, увагу на внутрішньополітичні, економічні та соціальні фактори, які помітним чином впливали на процес становлення міжнародної політики офіційного Мінська. Після обрання президентом країни А. Лукашенка почався новий етап в історії незалежної Республіки Білорусь та її зовнішньої політики. Концептуальне і доктринальне оформлення зовнішньої політики отримало подальший розвиток. Основою зовнішньополітичного курсу став виразніше декларуватися принцип багатовекторної збалансованої політики.

Паралельно із процесами визнання Республіки Білорусь світовою спільнотою, у державі на початку 1990-х рр. тривала жвава дискусія з приводу пріоритетних напрямків зовнішньополітичної діяльності. В перші роки незалежності найбільшій популярності набула ідея нейтрального статусу Республіки Білорусь. Зокрема, прихильниками нейтралітету виступали, зокрема голова Верховної Ради С. Шушкевич та міністр закордонних справ П. Кравченко. Офіційному Мінську вдалося впродовж короткого часу домогтися міжнародного визнання, з подальшим входженням у світову спільноту. Добровільне перетворення Білорусі у без'ядерну і нейтральну державу стимулювало розвиток відносин із країнами Заходу. Втім, варто зауважити, що не консолідованість гілок влади, важка економічна ситуація в Республіці Білорусь, значний вплив у системі влади старої комуністичної еліти зумовили зростаюче домінування східного вектора у зовнішній політиці Республіки Білорусь і поступову орієнтацію на Росію, як основного політичного, військового і економічного партнера. В українській суспільно-політичній думці Білорусь сприймалася як союзник Росії, з яким навряд чи варто було вести серйозну розмову. США, Європейський Союз і ОБСЄ почали висловлювати жорстку антибілоруську риторичку і оголосили про низку практичних кроків, суттю яких була ізоляція, яка означала втрату шансу стати повноправним членом європейської спільноти.

У підрозділі 3.2. «Російський вектор зовнішньої політики» проаналізовано основні підходи до оцінок українським суспільством інтеграційного проекту та договору між Російською Федерацією та Республікою Білорусь.

Українські дослідники щодо питань білорусько-російських відносин вагомим чинником вважають фактор безпеки, який сприяв білорусько-російському

зближенню. З розпадом СРСР і проголошенням Польщею та країнами Прибалтики курсу на приєднання до НАТО, погіршувалось геополітичне становище Російської Федерації та Республіки Білорусь. В масовій свідомості населення обох держав НАТО продовжував асоціюватись за радянською традицією із образом ворога. Тому тема об'єднання військово-стратегічних потенціалів набувала дедалі більшої актуальності у вищих ешелонах влади. З 1993 р. в білоруській політиці набрала популярності ідея зближення з Російською Федерацією. Взявши ініціативу відновлення зв'язків з Росією у свої руки, прем'єр-міністр Республіки Білорусь В. Кебич сподівався на можливість виходу із кризового становища, з подальшим вирішенням всіх економічних проблем. Для Республіки Білорусь інтеграція з Російською Федерацією стала важливим кроком задля політичного самозбереження старої білоруської влади й методів керівництва в країні. Перші кроки в сторону білорусько-російського зближення мали місце ще 20 липня 1992 р, в Москві, в ході зустрічі урядових делегацій Білорусі і Росії. Укладений сторонами «Договір між Урядом Республіки Білорусь і Урядом Російської Федерації про податкову політику» був покликаний регулювати податкову політику виходячи із необхідності спільної координації дій стосовно податків і платежів. О. Лукашенко був зацікавлений у активному форсуванні інтеграційного процесу. Тому білоруський президент в лютому 1995 р. підписав із РФ «Договір про дружбу, добросусідство й співробітництво між РБ і РФ», що поклало початок політичному етапу інтеграції. Сторони декларували наміри тісної співпраці з метою збереження миру, забезпечення регіональної і глобальної безпеки, розвитку науково-технічної співпраці, координації діяльності в військовій галузі. В українській візії процес інтеграції Білорусі та Росії сприймався вкрай негативно та скептично, адже йшлося про ймовірне об'єднання двох протилежних систем: російської, яка, попри часто позірну демократію, усе ж вважалася на Заході державою, яка стала на шлях капіталізму, а її президент в США розглядався як гарант демократизаційних перетворень у Росії, та білоруської, на чолі із диктатором та відновленою плановою економікою радянського взірця. Українські історики процес формування Союзної держави розбивають на такі періоди: Договір про утворення Співтовариства Росії і Білорусії (1996 р.); Договір про Союз Білорусі та Росії (1997 року); Статут Союзу Білорусі і Росії (від 23 травня 1997 р.); Декларація про подальше єднання Росії та Білорусі (від 25 грудня 1998); Договір про створення Союзної держави (8 грудня 1999 р.). Ситуація сильно змінилася для Республіки Білорусь з приходом до влади, в 1999 році, в Російській Федерації Володимира Путіна. Російський президент вимагав «за кожен виданий ресурсний пряник шматочок білоруського суверенітету і власності». Взаємовідносини Білорусі та Росії в українських ЗМІ продовжили називати фразою «нафта в обмін на поцілунки». Один з перших серйозних конфліктів між президентом Білорусі та Росії виник у 2002 року через обговорення Конституції Союзної держави. В українській пресі згадуються висловлювання російського президента в сторону О. Лукашенка, а саме: «давайте відокремлювати мух від котлет». В. Путін чітко дав зрозуміти, що економіка країн, військовий потенціал непорівнянні, тому і питання подальшої інтеграції розглядалося вже як

повне приєднання Білорусі до РФ з єдиним парламентом, президентом та урядом. Наступний конфлікт відбувся в лютому 2004 року. Москва припинила постачання газу в Білорусь через неузгодженість по тарифах на газ, а також через несплату попередніх боргів Республікою Білорусь. В українських ЗМІ подають знаменитий вислів О. Лукашенка про ситуацію, яка склалася – «наші відносини тепер назавжди отруєні газом».

У підрозділі 3.3. «Відносини Республіки Білорусь з Україною» досліджено сприйняття в Україні двосторонніх відносин між Україною та Республікою Білорусь.

Найважливішими, з усього спектру двосторонніх відносин України та Республіки Білорусь, залишаються відносини в політичній сфері. Міждержавні відносини визначають загальне тло стосунків між країнами, потребують постійної уваги, аналізу та прогнозування і передбачення розвитку. Політичні відносини із здобуттям незалежності Україною та Республікою Білорусь не отримали стабільної стратегії співробітництва й були абсолютно залежними від зовнішніх обставин та процесів, що відбувалися в Центрально-Східній Європі.

Українські експерти стверджували, що в період з 1991 по 1994 рр. політичний діалог України та Республіки Білорусь носив переважно стабільний характер, однак із коливаннями на зовнішньополітичному фронті: 7–8 грудня 1991 р. (Біловезька угода, створення СНД). Відносини України з Республікою Білорусь на міждержавному рівні особливо динамічно розвивалися в період перебування при владі Леоніда Кучми. Тоді відбувалися постійні зустрічі між Президентом України та О. Лукашенком. В оцінці українських ЗМІ політичні контакти між Республікою Білорусь та Україною у 1994–1995 рр., які змінюється у 1996 р. на тимчасове охолодження у двосторонній співпраці, насамперед залежали від внутрішньополітичних протистоянь в Республіці Білорусь через конституційний референдум, активізацію білорусько-російських інтеграційних процесів, все це не викликало позитивних настроїв у вищого керівництва України. Найвразливіша проблема для білоруської влади, яка виділялася в українській суспільно-політичній думці, стала проблема державного кордону між Україною та Республікою Білорусь й договір, підписаний ще у 1997 р., який до 2002 р. не ратифікований білоруським парламентом. Отже, не відбулася демаркація українсько-білоруського кордону. Після «помаранчевої революції» 2004 р., через різні погляди та зовнішньополітичні орієнтири відносини між В. Ющенком та О. Лукашенком призупинилися на міждержавному рівні.

У **висновках** подано узагальнюючі результати:

1. Історіографія та джерельна база дослідження не є до кінця сформованими та перебувають на стадії становлення, на даному етапі відбувається постійна переоцінки вже наявних досліджень по даній тематиці та відчувається нестача нових позицій літератури та історичних джерел. Переважно йдеться про розвідки українських журналістів, соціологів, політологів, філософів, юристів, економістів. Щодо українських істориків, то дослідження та перші спроби аналізу явища суспільно-політичної думки, суспільно-політичних процесів у Республіці Білорусь

та зовнішньополітичної діяльності майже не проводяться, поки що такого роду роботи є фрагментарними та здебільшого некомплексними, але у сукупності дають змогу отримати цілісне уявлення про досліджувану проблематику.

2. Образ Білорусі та білорусів в українському науковому просторі формувався на основі фрагментарних джерел та історіографії. Детальний аналіз та структуризація інформації формує єдину суспільно-політичну думку, де Республіка Білорусь сприймалася як країна диктатури, авторитаризму та фальсифікацій. А яскравим прикладом цього твердження є факт, підтвердження – рішення Європарламенту, який прийняв резолюцію щодо ситуації, яка склалася в Республіці Білорусь. Рішенням став заклик до Ради Європи засудити існуючий в країні режим як диктатуру, а президента – як диктатора.

3. Не всі політичні інститути в Україні прагнули налагодити контакт з білоруськими політиками, які, в більшості, прагнули повернути соціалістичне минуле. Така тенденція привела до того, що з часом виростає певний політичний бар'єр між державами, зростає конфронтація. Щодо поглядів на діяльність білоруської влади, яку уособлював О Лукашенко, українська суспільна думка в період 1991–2004 рр., суттєво відрізняється від політичної позиції української влади. Статистика та аналітичні дані представляють українську суспільну думку. За даними досліджень Інституту соціології НАН України специфічною рисою суспільно-політичної свідомості українців є «гойдалки» емоційного ставлення до влади з переважно критичною оцінкою діяльності всіх державних інституцій.

4. Недостатньо висвітленим в українській історіографії залишилося питання соціально-економічної ситуації в Республіці Білорусь. Окремі дослідження приводять до таких міркувань, що впродовж другої половини 90-х рр. ХХ ст. стратегія розвитку Республіки Білорусь, спрямована на зміцнення президентської влади та побудову соціально орієнтованої ринкової економіки, яка в цілому не давала позитивних результатів. Після отримання незалежності Республіка Білорусь перебувала в пошуку власного шляху розвитку, складний етап виборів і боротьба за владу. Обрання Президентом Республіки Білорусь О. Лукашенка нанесло відбиток на виборі перспективної моделі економіки, на виборі політичної системи для країни. Республіка Білорусь за формою правління та економічною моделлю так і залишилася в цьому періоді (1991–2000 рр.), не використовуючи прогресивних політичних тенденцій у розвитку власної стратегії та побудові сучасної європейської держави.

5. Позитивний чи негативний образ білорусів в українській суспільній думці складався протягом багатьох років. Насамперед це відбувалося під тиском економічним або політичним, залежало від конкретних осіб чи подій, які відбувалися в Україні. Дослідження даної проблеми повинно привертати дещо більшу увагу українських істориків, соціологів, політологів, і окремо, політиків, оскільки громадська думка, в даному випадку, на прикладі, ставлення українців до білорусів, зможе допомогти уникнути в майбутньому міждержавних конфліктів між Україною та РБ. Українсько-білоруські культурні зв'язки повинні займати особливе місце при дослідженні образу білорусів та Білорусі в українській

громадській думці. Тривалий періодом спільної історії цих держав залишив помітний слід не тільки в історичній пам'яті, а й в культурі, де спостерігається певна схожість.

6. За час становлення зовнішньої політики Республіка Білорусь домоглась загального міжнародного визнання, довела здатність до існування в співтоваристві держав, врегулювала відносини з сусідніми країнами. Процес ведення зовнішньої політики РБ створили різні візії в українській суспільно-політичній думці. Разом з тим більше десятиліття накопичувалися труднощі і проблеми, викликані суб'єктивними причинами, а незбалансованість східного і західного векторів білоруської зовнішньої політики істотно впливає не тільки на державність країни, її міжнародні позиції, а й формує образ країни в громадській думці. Зовнішня політика Білорусі створила двоїсте враження. З одного боку, стратегічні орієнтири цієї політики офіційно проголошені та регулярно підтверджуються. З іншого боку, відсутня переконлива і виразна артикуляція національних інтересів країни в контексті змін міжнародного середовища на європейському континенті. Білоруське суспільство та еліта країни продемонстрували нездатність адаптуватися до нових історичних і геополітичних умов.

7. Інформаційна війна зі сторони російських ЗМІ, особистий тиск В. Путіна на О. Лукашенка, створення умов для повної економічної залежності задали якість відносин між РФ і РБ. Щодо Союзної держави, то обидві політичні системи мали всі важелі для створення відповідного діючого союзу, однак перебували у стані суперечливої соціально-політичної трансформації, стикаючись із перепонами, пов'язаними з нерівними ваговими характеристиками геополітичного, економічного та соціального характеру. Рішення про утворення союз між РФ та РБ сколихнув українську громадську думку в Україні, викликавши у ній занепокоєння, особливо тиском РФ на Республіку Білорусь.

Таким чином, сприйняття українською громадськістю суспільно-політичних процесів у Республіці Білорусь, її зовнішньої та внутрішньої політики, було різним, від різко негативного до позитивних, все залежало від політичних переконань, від подій, які відбувалися в Республіці Білорусь від світогляду громадян від відгуків ЗМІ. Образ Білорусі та білорусів в українській суспільно-політичній думці формувався поступово і з часом, від розпаду СРСР, становленням незалежності і до 2000-х рр. та президентства О. Лукашенка, в українській візії розвіюється образ білоруської ідеально збалансованої політики та стабільного економічного життя в країні.

НАУКОВІ ПРАЦІ, В ЯКИХ ОПУБЛІКОВАНІ ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях

1. Павлович Ю. О. Україна й Республіка Білорусь сьогодні: проблеми й перспективи відносин. *Науковий вісник Східноєвропейського університету імені Лесі Українки*. Серія: Історичні науки. Луцьк, 2017. № 5 (354). С. 137–141.
2. Павлович Ю. О. Образ Білорусі та білорусів в українській суспільній думці (1991–2010). *European philosophical and historical discourse*. Praha, 2017. Volume 3. Issue 1. P. 65–70.
3. Павлович Ю. О. Внутрішня політика Республіки Білорусь у візії українських істориків та політологів (1991–2004 рр.). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Історія. Тернопіль, 2017. Вип. 1, № 2. С. 51–55.
4. Павлович Ю. О. Українсько-білоруські відносини у візії української суспільно-політичної думки (1991–2010). *Емінак: науковий щоквартальник*. 2016, № 3 (15) (липень–вересень). Т. 3. С. 61–66.
5. Павлович Ю. О. Культурно-освітні зв'язки Республіки Білорусь та України (1991–2010). *Емінак: науковий щоквартальник*. 2017, № 1 (17) (січень–березень). Т. 2. С. 65–69.

АНОТАЦІЯ

Павлович Ю. О. Образ Білорусі та білорусів в українській суспільно-політичній думці (1991-2004).

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 07.00.01 – історія України. – Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Інститут народознавства НАН України. Львів, 2020.

Проаналізовано українську суспільно-політичну думку щодо розвитку суспільно-політичних процесів у Республіці Білорусь (РБ) у 1991–2004 рр. Досліджено ставлення української громадськості до суспільно-політичних процесів у РБ в період з 1991 по 2004 рр. Розглянуто реакцію українського суспільства на політичні трансформації у РБ 1991–2004 рр. Досліджено ставлення українських політиків до підписання Біловезької угоди (1991). Визначено основні підходи українського бачення щодо економічної системи у РБ. Досліджено реакцію українських політиків, журналістів та науковців щодо інтеграції РБ та Російської Федерації. Розглянуто проблеми і перспективи міждержавних відносин між РБ та Україною та їх українську рецепцію.

Ключові слова: суспільно-політична думка, суспільно-політичні процеси, громадська думка, Республіка Білорусь, Україна, мас-медіа, експертне середовище.

АННОТАЦИЯ

Павлович Ю. А. Образ Беларуси и белорусов в украинской общественно-политическом мнении (1991-2004).

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук (доктора философии) по специальности 07.00.01 - история Украины. - Институт украиноведения им. И. Крипякевича НАН Украины, Институт народоведения НАН Украины. Львов, 2020.

Проанализированы украинский общественно-политическую мысль по развитию общественно-политических процессов в Республике Беларусь (РБ) в 1991-2004 гг. Исследовано отношение украинской общественности к общественно-политических процессов в РБ в период с 1991 по 2004 гг. Рассмотрены реакцию украинского общества на политические трансформации в РБ 1991-2004 гг. Исследовано отношение украинских политиков к подписанию Беловежского соглашения (1991). Определены основные подходы украинской видение экономической системы в РБ. Исследовано реакцию украинских политиков, журналистов и ученых по интеграции РБ и Российской Федерации. Рассмотрены проблемы и перспективы межгосударственных отношений между РБ и Украины и их украинский рецепцию.

Ключевые слова: общественно-политическое мнение, общественно-политические процессы, общественное мнение, Республика Беларусь, Украина, масс-медиа, экспертная среда.

SUMMARY

Pavlovych Y. O. The image of Belarus and Belarusians in the Ukrainian socio-political opinion (1991–2004).

Thesis for a candidate degree in historical sciences (Doctor of Philosophy) in specialty 07.00.01 – History of Ukraine. – Ivan Krypyakevych Institute of Ukrainian Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, Ethnology Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine. Lviv, 2020.

The analysis of the Ukrainian socio-political opinion on the vision of its development of socio-political processes in the Republic of Belarus in 1991–2004. It was emphasized that the main idea of the work is to recreate the plots related to the perception of socio-political processes in the Republic of Belarus and the Belarusian-Ukrainian relations in the early 21st century.

The highlights between Ukrainians and Belarusians in the Ukrainian periodicals and media are analyzed. Consider the role of the Belarusian cultural associations, which operated on the territory of Ukraine. Also available information about the indigenous Belarusian population living on the territory of Ukraine and received Ukrainian citizenship. Presents data about the attitude of Ukrainians to Belarusians for help polls of 1994 and 2004.

The analysis of the state of research, the source base and methodological basis concerning the study of the reflection of the sociopolitical processes in the RB in the Ukrainian social and political thought has been improved. The main approaches to

defining the concepts of «socio-political opinion» and «public opinion» are generalized. It is noted that socio-political thought is understood as the attitude of social communities to the problems of social life, which manifests itself first in judgments (verbal actions), and then in concrete actions.

The attitude of the Ukrainian public to the socio-political processes in the Republic of Belarus in the period from 1991 to 2004 is researched. The opinions of Ukrainian experts and ordinary citizens concerning the problems of holding presidential campaigns and referendums in the Republic of Belarus (through sociological surveys of the Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine and the Razumkov Center) are presented.

The reaction of Ukrainian scientists on the integration of the Republic of Belarus and the Russian Federation is researched. The data presented in the Ukrainian media, opinions of experts and analytics of the Ukrainian Institute of the Future and the Ukrainian Institute of International Policy on the process of formation and implementation of the integration project of the common state of the Russian Federation and the Republic of Belarus have been analyzed. The practical significance of the thesis is that the source and historiographical materials used in it, as well as the results of the work directly, can be used in the activities of the relevant institutions of state power, expert centers, research institutions, as well as for the writing of general works and textbooks on the history of Ukraine, The Republic of Belarus, the Belarusian-Ukrainian relations at the present stage and in the development of curricula and special courses at higher educational establishments.

Key words: socio-political opinion, socio-political processes, public opinion, Republic of Belarus, Ukraine, mass media, expert cluster.